

William Hamish Fraser

NACIONALNOST IN IDENTITETA NA ŠKOTSKEM

Predaval 9.5.1994 na oddelku za zgodovino ljubljanske univerze

Dandanes se na Škotskem veliko govori o nacionalizmu, o njegovi naravi in o okoliščinah, zaradi katerih nastaja.¹ Zakaj se torej nacionalizem na Škotskem ni uspel razviti? Zakaj se ni razvila pomembnejša oblika političnega nacionalizma, če se je zdelo, da obstaja toliko vidikov kulturnega nacionalizma? Na Škotskem ni bilo leta 1848; ni bilo "pomladi narodov". Ni prišlo do velikega gibanja, kakršno je v začetku dvajsetega stoletja pripeljalo do irske neodvisnosti. Vendar bi kaj takega pričakovali. Saj je obstajal oz. obstaja kolonialni položaj, v katerem veliko večja sila, posebna kultura, zasenci majhen narod, in je vse od konca osemnajstega stoletja obstajala hitra industrializacija, iz katere se je razvila velika buržoazija.

Mogoče pa Škotska ni nekaj tako posebnega, kot si včasih radi predstavljamo, in so tudi drugi primeri držav, ki se zaradi nacionalnih pritiskov niso razdelile. Če pomislimo na Bretanjo v Franciji, Katalonijo v Španiji ali Bavarsko v Nemčiji, potem ni nekakšnega razvojnega zakona, po katerem mora biti vsak narod tudi država. Vendar je brez dvoma zanimivo, kako šibak je bil škotski nacionalizem tako v devetnajstem kot v dvajsetem stoletju.

Ozrmo se nekoliko v zgodovino. V zgodnjem štirinajstem stoletju so se Škoti uspešno osvobodili angleške nadvlade in so leta 1320 sestavili arbroathsko deklaracijo, "najizrazitejši manifest nacionalizma, ki ga je napisala srednjeveška Evropa". V njej so, če povzamemo, dejali, da bodo podpirali novega kralja Roberta, "vendar, če se kralj ne bo držal tega, kar je začel, ter bo poskušal nas ali naše kraljestvo podvreči angleškemu kralju ali Angležem, ga bomo takoj skušali izgnati kot svojega sovražnika in prevratnika, ki se odreka svoje in naše pravice, ter bomo postavili kakega drugega moža, ki nas bo sposoben braniti, za svojega kralja; kajti, vse dokler nas bo živih sto, nê bomo nikoli in pod nobenim pogojem podložni angleškemu gospostvu."

V naslednjih dveh stoletjih in pol so Škoti vodili močno protiangleško politiko, njihovi običajni in naravni zavezniki pa so bili Francozi. Škotski kralji so se navadno vzgajali v Franciji in se poročali v francosko dinastijo. Škotski najemniki so v velikem številu služili v francoskih vojskah. Položaj se je spremenil v petdesetih in šestdesetih letih šestnajstega stoletja, ko je Škotsko zajela protestantska reformacija, jo ločila do katoliške Francije ter ustvarila vsaj nekaj predpogojev za izboljšanje odnosov z Anglijo. Vendar protestantizem, ki je nastal na Škotskem, ni bil mila, kopromisna oblika kot v Angliji, ampak strogi kalvinizem, ki je temeljil na prezbiterijanski strukturi; kar pomeni, da med posameznimi cerkvenimi občinami ni bilo škofov in oblasti, ki bi izbirale duhovnike.

Ker so se Škoti spreobrnil k protestantizmu, so prevratneži v Angliji leta 1603 za naslednika Elizabete lahko izbrali škotskega kralja Jurija, sina Marije Stuart. Vendar je imela Škotska še zmeraj svoj parlament in se je razvijala samostojno.

Ko so v sedemnajstem stoletju poskušali škotski cerkvi vsiliti škofijsko strukturo, so Škoti v državljanski vojni in pri strmoglavljenju kralja igrali odločilno vlogo. Po drugi strani pa niso bili navdušeni nad republiko in so podprli restavracijo dinastije Stuart. Ko so jim proti koncu 17. stoletja ponovno poskušali vsiliti katolicizem, so se pridružili silam, ki so odstranile Stuarte in so leta 1689 sprejeli protestantskega nizozemskega vladarja Viljema Oranskega.

V tem času je Anglija gospodarsko močno napredovala. Vzpostavila je velik trgovski imperij in kazala jasne znake rastočega blagostanja. Škotski razred trgovcev in aristokratov, ki so bili povezani z dvorom, se je bal, da bo zamudil priložnost. Obstajala je nevarnost tujskega zakona, ki bi škotsko trgovino izključil iz angleških pristanišč, pa tudi iz pristanišč celotnega

¹ Med najpomembnejša dela spadata: C. Harvie, *Scotland and Nationalism* (1977, revised edition 1994) in D. McCrone, *Understanding Scotland: The Sociology of a Stateless Nation* (1992).

razvijajočega se imperija. Zaradi tega, kakor tudi zaradi močno razširjenega podkupovanja, je škotski parlament leta 1707 izglasoval, da bo prenehal obstajati, ter se odločil za Združeno kraljestvo s parlamentom v Londonu. To ni bila nujno poteza, obrnjena proti narodu, kajti nekateri so videli v ukinitvi škotskega parlamenta nujno pot za zavarovanje pomembnih škotskih institucij, npr. Cerkve (kirk), sodstva in posebnega šolskega sistema. Tako je v osemnajstem stoletju nastal "novoizumljen narod" Britancev in občutek britanskosti je bilo potrebno vcepiti v starejšo fevdno zvestobo². Nekateri trdijo, da so si Britanijo izmislili Škoti v osemnajstem stoletju. Vendar je Angleži nikoli niso sprejeli tako odkritosrčno in so Anglijo še zmeraj videli prav tako kot prej, vendar z novim dodatkom. Škoti so mislili, da ustvarjajo nekaj drugačnega in mogočnejšega, Veliko Britanijo, v katero bodo prispevali enak delež.

Zaradi tega je v osemnajstem stoletju nižinska Škotska gospodarsko cvetela skupaj z Anglijo. Škotsko gospodarstvo je napredovalo, ob koncu osemnajstega stoletja z bombažno tekstilno industrijo in od dvajsetih let devetnajstega stoletja s premogom, železom in kasneje z jeklom. Prav tako je napredovala duhovno; Edinburgh je postal nosilec idej razsvetljenstva, ki so ga razširjali filozofi kot David Hume, ekonomisti kot Adam Smith in znanstveniki kot William Hutton. Rastočo industrializacijo je spremljala hitra urbanizacija. Prebivalstvo mesta Glasgow, ki je cvetelo zaradi trgovine z obema Amerikama, je naraslo od 42000 prebivalcev leta 1780 na 275000 le šestdeset let kasneje. To je bil eden najhitrejših premikov iz ruralne v urbano družbo v Evropi.

Vsekakor bi pričakovali, da bo v devetnajstem stoletju nastalo narodno gibanje, kot se je to zgodilo pri Poljakih, Italijanih, Slovencih, Norvežanih ali Madžarih. Vendar ni.

Najbolj priljubljena razlaga je, da je škotska buržoazija s povezavo z Anglijo pridobila veliko. Anglija ji je nudila gospodarske možnosti, ki jih je pričakovala, in razvoj³. Prav zato ni bilo nikakršne gospodarske potrebe po nacionalizmu. Nikoli ni prišlo do izigravanj pravnega sistema, da bi zavarovali angleško trgovino in industrijo pred škotskim blagom, tako kot se je zgodilo na Irskem, kjer je angleški protekcionizem v veliki meri uničil laneno industrijo. Z medsebojnimi porokami se je škotski vladajoči razred uspel zelo hitro integrirati v angleškega. Škoti so v Anglijo prinesli zemljo. Škotski politiki so zasedali sedeže v angleškem parlamentu. Med leti 1760 in 1790 jih je bilo 60. Svoje predstavnike so imeli tudi v Zgornjem domu. Sredi osemnajstega stoletja jih je bilo toliko, da so se Angleži neprestano pritoževali, da deželo vodijo Škoti, ki ogrožajo angleške svoboščine. V devetnajstem stoletju je bil Gladstone petkrat predsednik vlade in je veliko pridobil iz svojega škotskega porekla. Dva njegova naslednika sta bila prav tako Škoti, naslednji pa je v parlamentu zastopal volilni okraj na Škotskem.

Pomemben dejavnik je bil tudi imperij, ne le zato, ker je nudil gospodarske možnosti - čeprav so bile le-te zelo pomembne - ampak tudi zato, ker so ga predstavljali kot skupen angleško-škotski podvig⁴. Škoti so sami sebe videli kot graditelje imperija. V vzhodnoindijski družbi, ki je vodila Indijo, so imeli Škoti veliko svojih predstavnikov. Glasgow se je običajno sam imenoval "drugo mesto imperija". Veliko polkov je bilo škotskih in o njihovih junaštvih so pisali, kar je še krepilo prepričanje, da so Škoti kot narod prav posebej junaški. Mnogo generalov je bilo Škotov. Mnogo izseljencev v Kanadi, Avstraliji in Novi Zelandiji je bilo Škotov, kar so prav tako videli kot znak narodne močnatosti - to niso bili ljudje, ki so jih krute socialne in gospodarske okoliščine pregnale od doma, ampak pionirji, ki so ustvarjali novo civilizacijo. Mnogo misionarjev je bilo Škotov. Tako je bil dr. Banda voditelj države Malavi 1966-1994 škotski prezbiterijaneec. David Livingstone, ki je bolj kot kdorkoli drug vzbudil splošno zanimanje za centralno Afriko, je bil škotski misionar. Zdelo se je, da je prav Livingstone posebej ljubil škotske vrline - povzpel se je iz revščine (bil je tkalec), kljuboval mnogim težavam, pa vendar ostal zvest svojemu poklicu. In prav to prirojeno sposobnost, da zaradi trdega škotskega podnebja kljubuješ raznim težavam, so pogosto omenjali kot ključen dejavnik.

² Linda Colley, *Britons Forging the Nation* (Yale, 1992).

³ T. Nairn, *The Break-up of Britain* (1977).

⁴ Zahvaljujem se kolegu Richardu Finlayju, da mi je dovolil uporabiti svoj neobjavljeni članek "Imperial Scotland: Scottish National identity and the British Empire, c. 1850-1914".

Prav zato je obstajalo prepričanje, da je bil pri oblikovanju imperija na delu poseben škotski narodni duh. Celotna paleta političnih prepričanj se je strinjala, da imajo Škoti pri oblikovanju imperija nekakšno posebno nalogo.

Seveda pa gospodarski napredek ali dejstvo, da z vključitvijo v večjo državo nakatero elite obogatijo, nikoli ne preprečuje nastanka narodnih gibanj.

Eden načinov, s katerim je bilo mogoče po mirni poti doseči združenje, je bil v prepričanju Škotov, da sta se leta 1707 povezala med seboj enaka; dva naroda sta se dogovorila, da se bosta povezala, vendar bo vsak ohranil svojo nacionalno identiteto. Dosegli so jo tako, da so obdržali najpomembnejše, značilno škotske institucije ter jim dovolili, da so drugačne.

Prva med njimi je bila Cerkev. Prezbitarijski sistem je bil zagotovljen. Skozi vse osemnajsto stoletje je vodstveni organ škotske cerkve, njena letna glavna skupščina (General Assembly), predstavljala nadomestek škotskega parlamenta. Povezovalni element je bil protestantizem. Čeprav sta bili cerkvi različni, jima je bila skupna sovražnost do katolicizma, se pravi do Francozov. Druga institucija je bil pravni sistem, ki je bil različen od angleškega ter se je naslanjal bolj na rimske in nizozemske pravne tradicije kot na angleško splošno pravo. In tretjič, Škoti so imeli poseben izobraževalni sistem, ki je temeljil na nacionalnem sistemu šol in štirih univerzah. Vse te institucije so Škodom vzbujale občutek, da je njihova nacionalna identiteta ostala nedotaknjena, čeprav so pripadali večji zvezi.

Sredi devetnajstega stoletja je to postalo manj jasno. Leta 1843 je v Cerkvi prišlo do razkola ob vprašanju, kdo naj bi odločal o izbiri duhovnikov, hkrati pa je šlo tudi za spor med zmerno, prilagodljivo skupino, ki se je bila pripravljena prilagoditi zahtevam spreminjajoče se moderne države, in evangelsko skupino, ki je želela cerkvi v škotski državi ohraniti osrednjo vlogo. Velik del vzpenjajočega se srednjega razreda se je nagibal k drugi skupini in tako lahko tako imenovani razkol (Disruption) leta 1843 obravnavamo kot odmev vzpona novega industrijskega srednjega razreda. Vendar je to hkrati pomenilo, da Cerkev ni več mogla govoriti v imenu celotnega naroda ter da so politiko nevarno zbegala verska nesoglasja znotraj prezbitarijanstva.

Drugič, Škoti so veliko razpravljali o kvaliteti škotskega pravnega sistema. Vodilni misleci so menili, da je le-ta zastarel ter se ne prilagaja potrebam industrijske dobe. Obstajal je odpor do razvoja svobodnih, nereguliranih trgov. Škotska sodišča so se še zmeraj vmešavala v razne zadeve, na primer v določanje mezd in cen ter so podpirala lokalne trgovske cehe, kar so angleška sodišča že zdavnaj opustila. Škotski podjetniki so z zavistjo opazovali angleški model, ki je postajal vedno manj omejen. Britanska zakonodaja je spodbujala drugačnost škotskega sistema.

Tretjič, izobraževalni sistem ni imel več ugleda, ki si ga je pridobil v osemnajstem stoletju. Šolskemu sistemu se ni več uspelo širiti, univerze pa sta zasenčila obnovljena Oxford in Cambridge. Škotski diplomanti niso več uspešno tekmovali pri izpitih, ki so bili naravnani na angleški pristop k izobraževanju.

Vse naštetje je v devetnajstem stoletju povzročilo precejšnjo zaskrbljenost in pričakovali bi pozive k narodnem preporodu in oživljanju značilnih škotskih institucij. Zgodilo pa se je le malo. Mnogi tistih, ki so se leta 1843 razšli s cerkvijo, so želeli narodni preporod okrog Cerkve. Drugi so si prizadevali za razvoj posebnega škotskega vzorca univerzitetnega izobraževanja, ki bi bil bliže nemškemu kot angleškemu modelu. Vendar so zamudili priložnost.

Zamudili so priložnost, ker so se Škoti resnično težko odločali, kakšno identiteto želijo. Prizadevanje za "zamišljeno skupnost" (imagined community), o kateri je govoril Benedict Anderson, da je tako zelo potrebna za nacionalizem, je povzročila zmedo, še preden je prav zaživela⁵.

Ustvarjena je bila podoba Škotske, ki je bila povezana s škotskim Višavjem (Highlands), k čemur je veliko pripomogel Sir Walter Scott. Po treh uporih proti vladajoči dinastiji so v drugi polovici osemnajstega stoletja prepovedali kilt (značilno nošo Višavja), dude in galski jezik. V dvajsetih letih devetnajstega stoletja je njihova uporaba sicer oživela, vendar so bile skupnosti na Višavju tedaj že učinkovito uničene. Po sedemnajstem stoletju je kralj prvič obiskal Škotsko in Scott je škotsko aristokracijo oblekel v tartan. Večino oblačil iz tartana, ki

⁵ Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (1983).

jih sedaj tako močno povezujemo s Škotsko, so si v dvajsetih letih devetnajstega stoletja izmislili v tekstilnem podjetju v nižinskih predelih in jih predstavljali kot simbole Škotske. Kraljica si je kupila podeželsko hišo na Višavju, tam prebila dva meseca v letu, oblečena v tartan. Popularne so postale igre z Višavja. Vse to je pomagalo ustvariti neškodljivo podobo ločenosti. Seveda je obstajala posebna škotska identiteta. Večina patriotskih čustev se je sproščala ob vprašanjih grboslovja, škotske zastave ali škotskih bankovcev.

S tem je bil povezan tudi občutek, da je bila prava Škotska ruralna dežela. Slikarji so risali Škotsko kot kmečko deželo, literati so opisovali predvsem vasi in manjša mesta, na večja mesta so pozabljali. Vendar je Škotska spadala med najbolj urbanizirana in industrializirana območja v Evropi in razmere v nekaterih mestih so bile obupne. V literaturi pa so jo prikazovali kot prijetno, zadovoljno deželo, kjer so se ohranile stare vrednote. Obe predstavi so še okrepili škotski izseljenci, ki so v Caledonian in Burns klubih ohranjali podobo Škotske kot kmečke idile oblečene v tartan.

Prav tako, in to je postalo v dvajsetem stoletju zelo pomembno, so se Škoti osredotočili na tekmovalnost v športu, še posebej v nogometu, kjer sta bili organizirani ločeni škotska in angleška liga, vendar sta igrali mednarodne tekme skupaj. In nobenega dvoma ni, da se danes mnogo nacionalnih čustev sprošča na nogometnih igriščih.⁶

Nacionalna identiteta se je osredotočila na nekaj relativno neškodljivih simbolih, ki so prikrivali propadanje tradicionalnih institucij.

V mnogih evropskih državah je bil eden glavnih elementov oživljanja nacionalizma ponovno odkrivanje zgodovine. Na Škotskem so imeli s tem nekaj težav. Na ravni ljudskega je ta zgodovina obstajala. Večina škotske ljudske zgodovine se je opirala na dva dogodka: na vojne za neodvisnost od devetdesetih let trinajstega stoletja do 1314 z dvema junakoma (William Wallace, ki so ga izdajalsko ubili Angleži, in Robert Bruce, ki je z bitko pri Bannockburnu leta 1314 dosegel neodvisnost) in na romantično razumevanje jakobitskih uporov proti hannoveranski dinastiji leta 1715, 1719 in 1745. Upor leta 1745 so predstavljali kot viteški, le za las zgrešen upor, ki ga je vodil princ Charles Edward Stuart (Bonnie Prince Charlie). Poraz tega upora, ki so ga prikazovali kot vstajo škotskega naroda, se je odražal v okrutnosti angleških vojakov do Škotov. Večinoma je bil to mit - jakobiti so imeli izven Višavja le malo podpore in vojaki, ki so zatrli upor, so bili večinoma Škoti iz Nižavja. Vendar je bil mit veliko močnejši kot resničnost. Ljudstvu je to ustrezalo, vendar ni zadovoljilo izobražencev in škotski intelektualci so imeli veliko problemov z interpretiranjem svoje lastne preteklosti.

V osemnajstem stoletju je ponovno oživelo zanimanje za proučevanje zgodovine. Vendar so škotski zgodovinarji sporočili, da škotska zgodovina sama po sebi sploh ni bila tako zelo pomembna. Bila je "nerazsvetljena". Škotska neodvisnost v štirinajstem stoletju še zdaleč ni pripeljala do razširitve svobode. Škotska se je izčrpala v fevdalnih in pogostih državljanskih vojnah in dinastija Stuart, ki jo je vodila, je bila avtokratska, Škoti pa niso pokazali niti sposobnosti niti želje, da bi temu samodrštvu pristrigli peruti.

Izkazalo se je, da je Cerkev, potem ko je prelomila z rimokatolištvom, postala avtoritarna in netolerantna. Pred letom 1707 ni bilo nikakršnega gospodarskega napredka. Tako so prikazovali škotsko zgodovino pred zvezo kot zgodovino revnega in barbarskega naroda, ki je kot vodilo za prihodnost ponujala le malo.⁷

Povsem drugače je bilo z interpretacijo angleške zgodovine, ki so jo vse od Magne Charte do uspešnih bojov proti avtokratskim monarhijam sedemnajstega stoletja prikazovali kot nenehen vzpon k svobodi in parlamentarni vladavini. Prav tako je bilo z napredkom k gospodarski blaginji. Angleško zgodovino so prikazovali kot veliko zgodbo o uspehu, zgodovino napredka. Škotska zgodovina pa je postavljala vprašanja o sposobnosti Škotov, da bi vodili svoje lastne zadeve, in o njihovem osnovnem prepričanju, da so sposobni brez angleškega vpliva ohraniti svobodno in tolerantno družbo.

Na Škotskem so v osemnajstem in v začetku devetnajstega stoletja pisali zgodovino tisti, so zagovarjali načela o procesih družbenega razvoja ter z njimi primerjali zgodovino. Ugotavljali so, da je bila angleška zgodovina nekaj posebnega in bi jo lahko vključili v novo

⁶ T. C. Smout, *Perspectives on the Scottish Identity*, v *Scottish Affairs*, No 6, Winter 1994, str. 101-113.

⁷ Colin Kidd, *Subverting Scotland's Past* (Cambridge 1993).

zgodovino Velike Britanije. Vse preveč so občudovali mešano ustavo Anglije v osemnajstem stoletju in bili trdno prepričani, da bi Škotsko lahko "modernizirali" le, če bi oponašali angleške vzorce.

Nekateri so sicer poskušali dokazati, da je obstajala značilna keltska preteklost, ki bi zgodovini lahko nekaj prispevala. Med najuspešnejšimi je bil pesnik in učenjak James MacPherson, ki je trdil, da je odkril rokopisne fragmente keltskega barda Ossiana. Primerjali so jih s Homerjevo Iliado in so v Evropi pritegnili veliko pozornost, saj so vzpodbujali romantiko. MacPherson je poskušal dokazati, da imajo Kelti prav toliko korenin za svobodo kot Angleži. Kelti so imeli demokratična zborovanja, ki so nadzorovala kraljevski despotizem. Vendar so izginila. Prekinil jih je fevdalizem, ki so ga vsilili normanski kralji, vendar bi se Škoti lahko naslonili na anglo-saksonsko svobodo.

V začetku devetnajstega stoletja je takšno stališče še okrepil Walter Scott. Čeprav je skušal razkriti različne vidike škotske preteklosti in je vzpodbujal zgodovinsko raziskovanje, je trdno verjel, da je zveza z Anglijo osvobodila iz barbarske preteklosti najboljše značilnosti škotskega značaja. Privlačila ga je romantika Višavja s poglavarji, klani in jakobitskimi princi. Vendar je vse to označil za romantično in neracionalno. Novi svet bi moral biti racionalen in tak ni bil povezan z barbarstvom ampak z Anglijo. Kljub svojim aristokratskim ambicijam je Scott za stagnacijo Škotske, od katere si je opomogla s pomočjo bolj razsvetljene Anglije in njenih priznavanj meščanskih vrednot, obtoževal škotsko plemstvo. Scotta ni bilo mogoče pritegniti na stran škotskega nacionalizma. Močno ga je zavračal in je kot najvplivnejši škotski pisec 19. stoletja več kot stoletje oblikoval zavest, kako so Škoti dojemali sami sebe. Pisanje Walterja Scotta in njegovo zanimanje za preteklost je, prav paradokсно, pomagalo vzpodbuditi revolucijo v zgodovinskih krogih po vsej Evropi in je pri mnogih ljudstvih zanetila odkritje nacionalnega duha. Zanetilo je zanimanje tudi na Škotskem, vendar so ugotovili, da je Škotska pred zvezo z Anglijo predstavljala fevdalizem in zaostalost.

To je bilo izredno pomembno, ker je intelektualcem spodkopavalo samozaupanje. Škotska zgodovina ni bila resna zgodovina. Ni bila vredna, da bi jo poučevali na univerzah. Ko so v začetku dvajsetega stoletja ustanovili oddelke za škotsko zgodovino, se "resni" zgodovinarji z njo niso ukvarjali. Ponujali so jo le kot dodatek k literaturi. Resna zgodovina je bila angleška zgodovina. Takšen odnos se je spremenil šele v zadnjih treh desetletjih. Podobno se je dogajalo v šolah. Otroci so poslušali mite in legende o škotski preteklosti, starejši učenci so se učili le angleško zgodovino.

Tako nikoli niso bili ustvarjeni osnovni temelji za formiranje naroda in ni bilo oblikovano stališče, da obstajajo določeni vidiki škotske preteklosti, ki bi jo mogli in morali ponovno obuditi. S svojo interpretacijo preteklosti niso imeli Škoti (oz. njihova izobražena elita) temeljev za samozaupanje, na katerem bi lahko gradili prihodnost.

Samozaupanje je spodkopavalo tudi vprašanje jezika. Škoti so se razvili iz istih korenin kot Angleži, vendar ločeno. V osemnajstem stoletju je škotska elita govorila škotsko. Proti koncu osemnajstega stoletja je nastopila sprememba in škotščino so vedno bolj predstavljali kot dialekt angleščine in torej kot inferiornega postopoma nastajajočemu standardu - angleščini z jugovzhoda. Škoti, ki so šli na jugu v parlament ali drugam, so začeli škotščino pozabljati in so jo poskušali čimprej spojiti z južno angleščino. Učne ure izgovorjave - učenje angleščine - je postal priljubljen konjiček izobražencev. Kdor je govoril s škotskim naglasom, je bil označen za inferiornega v rasnem pa tudi v razrednem smislu. Škotščino je govoril le delavski razred, predvsem kmečki delavski razred. Kdor jo je uporabljal, ni bil le inferioren ampak tudi nemoderen. Izginil je občutek za druge možnosti izven angleškega imperija in Škoti niso nikoli našli temeljev, na katerih bi lahko oblikovali nacionalno gibanje. Preporod jezika, ki bi temeljil na galščini - jeziku zahodnega Višavja - ni bil prava alternativa, saj le-ta nikoli ni bila jezik južne Škotske. Zaradi vseh teh razlogov, na Škotskem nikoli ni bilo leta 1848.

Šele ko je v zadnji četrtini devetnajstega stoletja začelo oživljati gibanje za irsko avtonomijo, se je začelo pojavljati tudi gibanje za škotsko avtonomijo. Škoti so se začeli pritoževati nad angleškim omalovaževanjem škotskega naroda, nad uporabo termina angleško za britansko, nad nezanimanjem za specifično škotske zadeve. Vendar so Škoti šele potem, ko se je začelo irsko zemljiško in politično gibanje, začutili, da so tam terorizem nagrajevali, lepega vedenja Škotov pa niso upoštevali. Leta 1886 je bila ustanovljena Zveza za škotsko avtonomijo

(Scottish Home Rule Association) in istega leta se je Liberalna stranka opredelila za avtonomijo Irske. Kmečko prebivalstvo z Višavja (bajtarji) se je začelo upirati razlastitvam in ograjevanju, ki so bile več kot stoletje usoda Višavja. Mestno prebivalstvo na Škotskem je bilo nemirom med kmeti naklonjeno, vendar je bil kmečki nacionalizem te vrste, ki je bil v Evropi običajen pojav, manj pomemben v močno urbanizirani Škotski, kjer se je le 6 odstotkov prebivalstva ukvarjalo s kmetijstvom.

Od osemdesetih let devetnajstega stoletja do 1914 so Škoti ponovno poskušali ustvariti škotsko identiteto v okviru Velike Britanije. Poleg angleških institucij so ustanavljali vzporedne škotske. Leta 1872 je bil ustanovljen Škotski oddelek za vzgojo (Scotch Education Department). Večina Škotov se je nejasno opredelila za avtonomijo oz. za akcijo za prenešeno vladno na Škotskem in v Walesu. Škotska je dobila svojega ministra v kabinetu, ki je zastopal škotske interese. V športu, še posebej v nogometu, ki se je v zadnji četrtini devetnajstega stoletja hitro uveljavil ter dobil splošno narodno podporo, so bile ustanovljene Škotske nogometne zveze in so bile organizirane škotske lige. Interese delavcev je zastopal škotski kongres sindikatov (Scottish Trade Union Congress). Vse to je Škote močno privlačilo, ker se je zdelo, da ponuja najboljše od vseh možnih svetov.

Škoti so ohranili svojo nacionalno identiteto skupaj z vsemi prednostmi večje skupnosti in Imperij je bil na višku. Škotska elita je kljub posebnemu škotskemu sistemu izobraževanja svojo vzgojo lahko dokončala na univerzi v Oxfordu ali Cambridgeu. Škotski nogometaši so se kljub ločeni nogometni strukturi lahko uveljavili v angleških nogometnih moštvi in zastopali Škotsko v nacionalnem moštvu. Škotski sindikati so lahko sodelovali tako na škotskih kot britanskih kongresih.

Na predvečer prve svetovne vojne so se na Škotskem pojavile napetosti in težnje po rahljanju državnih vezi. Mnogi so menili, da bi bilo vedno bolj pereče socialne probleme mogoče reševati le z prenešenim sistemom vlade, kar naj ne bi vodilo k razpadu države, ampak k njeni krepitvi. Vendar je vojna okrepila britanski in imperialni koncept ter Škotsko gospodarsko, socialno in politično še tesneje povezala z Veliko Britanijo.

V drugi polovici dvajsetega stoletja je Imperij postal manj centralističen. Ponujal je manj priložnosti. Območja, ki so jih včasih obvladovali Škoti, Kanada, Avstralija in Nova Zelandija, so postala samostojna. In ko je britansko ekonomijo prizadela kriza ter je bila težka industrija v zatonu, so se zmanjšali tudi gospodarski razlogi za zvezo, čeprav so strahovi pred kakršnokoli drugačno možnostjo bili in so še zmeraj močni. Pojavljali so se poskusi kulturne preнове, celo poskusi, da bi obnovili škotsčino, ki pa so imeli zelo omejen uspeh. Vzpenjujoča se Laburistična stranka je videla avtonomijo kot način, kako bi pobegnila iz propadajočega angleškega kapitalizma, hkrati pa si je prizadevala za več oblasti v britanskem parlamentu.

Manj je bilo upanja, da bi bilo to mogoče doseči brez sredstev večje države. Večini škotskih politikov so se socialni in gospodarski problemi medvojnih let zdeli preveliki. Majhne nacionalistične stranke, ki so se pojavile, so imele le malo uspeha na volitvah. Pritegnile so ljudi tako iz leve kot desne ter le stežka oblikovale jasno politiko.

Izkušnje iz tridesetih let in iz vojne so okrepile nacionalne občutke in Laburistična stranka na Škotskem si je leta 1945 za svoj najpomembnejši cilj določila vzpostavitev škotskega parlamenta. Vendar se je zdelo, da bo zmaga laburistov leta 1945 in država blaginje, ki so jo vzpostavili, kos socialnim in gospodarskim problemom. Nudila je zaposlitev izobraženemu srednjemu razredu, Škotska pa je zmeraj izšolala več diplomantov, kot jih je potrebovala. V povojni Evropi pa se je zdel nacionalizem nekakšen nevaren anahronizem.

Do sprememb je prišlo šele v šestdesetih letih, ko se je Velika Britanija znašla v vedno bolj očitni gospodarski krizi. Škotska nacionalna stranka (Scottish National Party) je prvič postala pomembna politična sila. Ko je bila v sedemdesetih letih na svojem višku, je kljub političnemu sistemu, ki je tretjim strankam močno oteževal uveljavitev, imela v parlamentu 11 od 72 poslancev. Zaradi naraščajočega nacionalizma se je za škotsko skupščino (Scottish Assembly) opredelila celo Konzervativna stranka. Laburistična vlada od 1974 do 1979 je predlagala zakon o oblikovanju take skupščine z omejenimi pooblastili. Zakon je moral potrditi referendum, na katerem je moralo 40 odstotkov škotskih volilcev glasovati z "da", da bi bil zakon odobren.

Zanimivo je spremljati razprave ob zakonu. Nasprotniki, med njimi so bili skoraj vsi večji poslovni krogi, so trdili, da Škoti niso sposobni vladati sami sebi. Vrnili so se nazaj k interpretacijam škotske preteklosti iz osemnajstega stoletja, ki so trdile, da bi samostojni Škoti nasprotovali svobodi in strpnosti. Grozili so z bolj nasilno, bolj pijano, bolj razdeljeno družbo, družbo brez verske strpnosti, otoško družbo, ki bi Škotsko odrezala od modernega sveta. In najpomembnejše, Škotska bi bila gospodarsko odrezana in bi se pogreznila v finančni polom. Na enak način so bili predstavljeni tudi neodvisno Irsko.

Po letu 1979 se je gospodarstvo svobodnega trga povežalo s politiko socialnih nasprotij vlad Thatcherjeve in Majorja, ki so jih na Škotskem vztrajno in splošno zavračali z le desetimi konzervativnimi poslanci v parlamentu, volilci pa so na volitvah leta 1992 konzervativcem nudili manj kot 24 odstotno podporo. Thatcherizem je postal sinonim za angleški nacionalizem. Poudarjali so angleškost, ne britanskost. Angleški nacionalizem, ki je privlačil volilce južne Anglije, se ni prav nič oziral na škotske občutke. Liberalizacija gospodarstva in privatizacija javnega premoženja, ki je pogosto prišlo v roke prekomorskih interesov, je zrahljala vezi Združenega kraljestva. Gospodarske odločitve so vedno bolj ameriške, japonske ali evropske. Vezi zveze so se močno zrahljale in proces se še nadaljuje.

Zanimivo je, da proces destabilizacije zveze spremlja renesansa pisanja škotske zgodovine, ki pa nikakor ni vsa nacionalistična, ampak priznava, da ima tudi škotska preteklost pomembne in zanimive vidike ter ni več ločena od glavnega toka zgodovinskega raziskovanja. To je zgodovina, ki priznava drugačno tradicijo kot je angleška. Zgodovina, ki poudarja pomen skupnosti in zavedanje skupnosti. Zgodovina, ki poudarja bolj egalitarno družbo kot je angleška, ki zavrača neomejene tržne sile in poudarja prizadevanja za oblikovanje moralne družbe. Počasi se vrača samozaupanje, ki je bilo tako učinkovito spodkopano v osemnajstem in devetnajstem stoletju.

Škoti so se naučili živeti z mislijo, da lahko obstaja nacionalna identiteta v okviru večje države ter da zveza, tudi tristoletna, ne pomeni izgubo identitete. Zanimivo je, da je strah pred izgubo suverenosti zaradi Evropske unije veliko večji v Angliji kot na Škotskem. Prav res, na zadnje volitve je šla Škotska nacionalna stranka s sloganom "Škotska v Evropi". Zanimivo bo opazovati, ali Združeno kraljestvo lahko preživi konec tolikih značilnosti, ki so zvezo delale sprejemljivo.

Dvomim, da dolgo.

Prevedla Katarina Kobilica

Summary

NATIONALITY AND IDENTITY IN SCOTLAND

William Hamish Fraser

There is a great deal of discussion these days about nationalism; both its nature and the circumstances which create it. This is true in Scotland. But the question there is why nationalism failed to develop? Why, since so many aspects of cultural nationalism appeared to be in place, a political nationalism of any significance did not come about? There was no 1848 movement in Scotland; no 'springtime of the nations'. There was nothing at all like the great movement which eventually led to Irish independence in the early twentieth century. Yet one would have expected it. After all there was/is a colonial situation, of a small nation overshadowed by a much larger power, a distinctive culture and there was rapid industrialisation from the end of the eighteenth century which created a large bourgeoisie.

Now it may be that Scotland is not as different as we sometimes like to think and that there are other examples of states not breaking up as a result of nationalist pressures. One thinks of Brittany in France or Catalonia in Spain or Bavaria in Germany, and there is no law of development which says that every nation must be a state. None the less, there is no doubt that the weakness of Scottish nationalism in both the nineteenth and the twentieth century is remarkable.

The Scots had acquired effective independence from English domination in the early fourteenth century and in 1320 had produced in the Declaration of Arbroath "the most impressive manifesto of nationalism that medieval Europe produced".

They pursued a strongly anti-English policy over the next two and a half centuries. The situation changed in the 1550s and 1560s when the Protestant Reformation swept Scotland. This divided her from Catholic France and at least created some of the preconditions for improved relations with England. However, the Protestantism which emerged in Scotland was not the mild, compromise of England, but a strong Calvinism, based on a Presbyterian structure.

The Scottish parliament in 1707 voted itself out of existence and opted for a United Kingdom, with a Parliament in London. It was not necessarily an anti-nationalist move, since there were those who saw the end of Parliament as a necessary way of protecting significant Scottish institutions such as the Church (Kirk), the Law and a distinctive educational system. As a result there was in the eighteenth century a new "invented nation" of Britain, and Britishness had to be grafted on to older allegiances. It has been argued that the Scots invented Britain in the eighteenth century. The English never accepted it so wholeheartedly and saw England basically as continuing as before, but with a new addition.

The result was that lowland Scotland flourished economically alongside England in the eighteenth century. Intellectually it flourished also, with Edinburgh at the forefront of the spread of Enlightenment ideas. There was this belief that a distinct Scottish nationhood was at work in the creation of an Empire. All shades of political opinion accepted that the Scots had some special imperial mission.

It was only when the movement for Irish Home Rule revived in the last quarter of the nineteenth century that a Scottish Home Rule movement began to emerge. During the second half of the twentieth century, the Empire became less central. It offered fewer opportunities. As the British economy hit increasing crises and the heavy industries went into decline, then the economic arguments for union were weakened, though the fears of any alternative were and remain very strong.

Since 1979 the free market economics coupled with socially-divisive policies of the Governments of Thatcher and Major have been consistently and overwhelmingly rejected in Scotland, with only 10 Conservative Members of Parliament, and Conservative support of less than 24 per cent of the electorate in the 1992 election.

Significantly this process of destabilising of the union has been accompanied by a renaissance in the writing of Scottish History, which is not by any means all nationalist, but recognises that there are significant and interesting aspects of Scottish History. It is no longer isolated from mainstream historical research. It is a history which identifies a different tradition from the English one. One which emphasises the importance of community and of community concerns. One which emphasises a more egalitarian society than in England, which rejects unregulated market forces and emphasises the efforts to create a moral society. There has been a regaining of that confidence which was so effectively undermined in the eighteenth and nineteenth centuries.

The Scots had learned to live with the idea that there could be a national identity within a larger state and that Union, even a 300 year one, did not mean the loss of identity. It is interesting that concerns about a loss of sovereignty to the European Union are much stronger in England than in Scotland. Indeed at the last election the SNP campaigned on the slogan "Scotland in Europe". It will be interesting to see whether a United Kingdom can survive the end of so many of the features which made Union acceptable. I suspect not so very long.

Janez Stergar

ŠTIRI POTI MED KOROŠKE SLOVENCE

Knjiga v štirih izletih predstavlja prostor, na katerem živijo koroški Slovenci, in hkrati opozarja na poglavja iz njihove zgodovine ter na sedanji položaj in dejavnosti manjšine. Tako je knjiga poleg turističnega vodiča lahko tudi spodbuda za nadaljnje seznanjanje s koroškimi Slovenci, kar je olajšano z navajanjem ustreznih literature in krajevnim ter osebnim kazalom.

* * *

Knjiga je na voljo pri Klubu koroških Slovencev v Ljubljani, Celjska 12. Cena je 600 SIT, članom ZZDS odobravamo 200 SIT popusta..